

20-ROČNÉ JUBILEUM SAV A ROZVOJ NAŠEJ FILOZOFIE

Tohoročné dvadsaťročné jubileum založenia Slovenskej akadémie vied (26. júna 1953) je, dalo by sa povedať, aj významným životným výročím nášho Filozofického ústavu. Aj keď predchodca tohto ústavu existoval v zárodkovej podobe už od januára 1946 v bývalej SAVU, až zriadenie Slovenskej akadémie vied ako modernej socialistickej vedecko-výskumnej inštitúcie znamenalo kvalitatívnu premenu v práci tohto ústavu a v širšom zmysle historický obrat vo filozofickej práci na Slovensku vôbec.

Často sa opakovalo konštatovanie (ešte sme ho celkom ani neprekonali), že filozofická aktivita nemala na Slovensku priaznivé podmienky pre rozvoj a tvorivý rast. Nemali ju ani ostatné spoločenské vedy, a jednako nás mnohé — literárna veda, historiografia, jazykoveda atď. — predbehli kvantitatívne i kvalitatívne. Po založení Univerzity Komenského, Šafárikovej učenej spoločnosti a vedeckých odborov Matice slovenskej začala v prvej ČSR aj filozofia dobiehať zameškané. Vychovali sa viacerí, aj pokrokoví filozofi, ktorí sa postupne prepracúvali k vedeckej marxistickej filozofii a stali sa spoluzakladateľmi i spolupracovníkmi Filozofického ústavu SAV.

Avšak podmienky buržoáznej spoločnosti, zotrvačnosť idealistickej filozofickej platformy a tradične teoreticko-vedecká periférnosť Slovenska, ktoré trvali prakticky až do víťazstva socializmu, zapríčinili, že sa filozofia u nás iba ťažko vynaňovala spod vplyvu rôznych akademických smerov alebo aj výslovne spiatočníckych, fideistických postojov. Dosiagnúť vedeckosť a pokrokovosť vo filozofii je totiž, na rozdiel od iných vedných disciplín, čiastočne aj spoločenskovedných, úloha nie jednoduchá a súvisí s viacerými činiteľmi. Filozofia sa vedecky musí vyrovnávať nielen so svojou teóriou a metodológiou, ale sama musí vyjadrovať vedecký svetonázor a poskytovať ho aj iným vedám, musí sa zasaďiť za správny spoločenský a politický postoj, lebo sama je úzko a organicky spätá s potrebami praxe; nielen praxe vedeckého bádania, ale aj politického riadenia, nielen praxe kultúrnej a výchovnej, ale aj ekonomickej a budovateľskej. V dôsledku toho musela filozofia u nás aj po víťazstve socializmu komplexnejšie a hlbšie účtovať so sebou než iné vedné odbory, musela viac a vo všeobecnejšom zmysle zdôvodňovať podstatnosť kvalitatívnej premeny vo vede, svetonázore

a praxi, premeny, ktorá súvisí so socialistickým spoločenským poriadkom.

Vítazstvo robotníckej triedy pod vedením KSČ vo februári 1948 pripravilo — vznikom socialistického Československa — objektívne podmienky pre šírenie marxisticko-leninskej filozofie. Ale nemožno tajiť, že sa popri tejto ideológii neozývali ešte súčasne živo aj staré názory buržoáznej filozofie a že popri marxistických ideológoch a pokrokových filozofoch nevystupovala tu ešte aj ideologická a filozofická opozícia. Vedomie a svetonázor ľudí sa mení relatívne pomaly a aj filozofi — špecialisti, ktorí dali svoj hlas socializmu, museli si marxistickú metódu ešte len tvorivo prisvojovať a osvojovať. Komunistická strana, ktorá sa riadi učením a teóriou marxizmu a, ich rozvoju venuje náležitú pozornosť, správne ocenila situáciu u nás na vedeckom a kultúrnom fronte. Čoskoro po prevzatí moci vytýčila aj nové perspektívy organizačných a pracovných foriem ideologickej práce na Slovensku. Nebolo totiž možno čakať, že teoretickí pracovníci, ešte značne v zajatí predtým vládúcich ideológií a zafarbení individualistickými formami a metódami práce, zvládnu bez cieľavedomej prevýchovy a urýchlenej výchovy nových pracovníkov úlohy, ktoré priniesla so sebou socialistická premena našej vlasti.

Práve vzhľadom na vysoké požiadavky praxe sa ako nedostatočné a nevyhovujúce ukázali organizačná základňa našej vedy, jej materiálové vybavenie, finančné zabezpečenie a predovšetkým kádrová reprezentácia. Dlhšie zrejúca myšlienka založiť na Slovensku centrálnu vedeckú ustanovizeň, ktorá by odstránila spomenuté nedostatky a zabezpečila pod vedením KSS plánovaný a usmerňovaný rozvoj vedy, stala sa skutkom založením Slovenskej akadémie vied.

Pri tejto príležitosti nemožno nespomenúť, že jedným z inšpiračných zdrojov vzniku SAV boli skúsenosti, ktoré na ceste rozvoja vedy a marxisticko-leninskej filozofie získal Sovietsky zväz. Tento prvý socialistický štát, píšuci si priamo do svojho erbu spojenectvo s vedou a filozofiou, vybudoval v rekordne krátkom čase jednu z najimpozantnejších svetových vedecko-výskumných inštitúcií v podobe všezväzovej Akadémie vied ZSSR a príslušných národných akadémií v jednotlivých republikách. Naši zodpovední politickí a kultúrni predstavitelia vychádzali pri založení SAV a ČSAV zo sovietskych skúseností.

Od začiatku svojej existencie mala však naša SAV v AV ZSSR nielen vzor pre organizačnú štruktúru ústavov, koncepciu ich práce a foriem výchovy mladých vedeckých pracovníkov, ale aj svojho staršieho pracovného kolegu a učiteľa. V duchu jej vyskúšanej náplne práce určila si úlohy aj naša Akadémia: zabezpečiť tvorivú prácu všetkých vedeckých odborov na základe marxizmu-leninizmu a určovať úlohy tak, aby boli späté s rozvojom socialistickej spoločenskej praxe a pritom zabezpečovali teoretický predstih pred ňou a zacieľovali jej pohyb v smere nových foriem a potrieb socialistického života. Pokiaľ ide o filozofiu, otvorili sa jej založením Filozofického ústavu SAV — ktorý patrilo od začiatku medzi bazálne ústavy tejto inštitúcie — optimálne možnosti rozvoja.

1. Prvý raz v dejinách nášho národa vzniklo pre filozofiu odborné pro-

fesionálne pracovisko ktorého pracovníci nemuseli „robiť“ filozofiu takpovediac privátne alebo popri inej (pedagogickej, publicistickej, politickej atď.) činnosti, ale ako vlastnú pracovnú náplň. Z hľadiska celosvetového trendu výchovy špecializovaných pracovníkov pre jednotlivé filozofické disciplíny a problémy ponúkla sa vznikom tohto pracoviska aj u nás jedinečná možnosť tak mnohým zrelým filozofom, ako aj začínajúcim adeptom filozofie.

2. Založením FÚ SAV odstránili sa objektívne najrezistentnejšie príčiny príslušného slovenského konzervativizmu vo filozofii. Tým, že sa teoretickou bázou práce tohto ústavu stala filozofia dialektického a historického materializmu, prešla slovenská filozofia k špičkovej, avantgardnej svetovej filozofii. Pre skromnosť a z hľadiska objektívnej pravdy treba však poznamenať, že to bol spočiatku skôr akt nominálny, „podľa pojmu“, než skutočná realizácia našej filozofie na vysokej marxistickej úrovni. Nielen preto, že túto náročnú filozofiu bolo treba najprv subjektívne dobre pochopiť a ovládnuť, ale najmä preto, že toto obdobie bolo u nás poznačené zníženými nárokmi na tvorivé ponímanie marxizmu. Masové rozšírenie nového svetonázoru, prevaha priveľmi zaktualizovaných úloh, ale aj dogmatický a zjednodušený postoj k niektorým odborným predpokladom rozvoja filozofie znížili načas a v prvej etape spomenutý potenciálny štart marxistickej filozofie v jej vlastných, teoreticky najprogressívnejších parametroch.

3. K základným a trvalým výdobytkom vzniku Filozofického ústavu SAV patrí však skutočnosť, že sa počala prekonávať v rámci Republiky filozofická periférnosť Slovenska. FÚ SAV sa ako rovnocenný partner s FÚ ČSAV zapojil svojím plánom do riešenia celoštátnych vedecko-výskumných úloh; ba v niektorých oblastiach, napr. vo výskume dejín národnej kultúry a filozofie, získal náš ústav pred svojím českým partnerským pracoviskom dokonca časový i teoretický náskok.

Ako vrcholná filozofická inštitúcia a koordinačné pracovisko pre filozofickú prácu na Slovensku dostal FÚ SAV súčasne za úlohu zapojiť do tejto celoštátnej filozofickej aktivity aj pracovníkov všetkých katedrií filozofie a marxizmu-leninizmu na vysokých školách, ba aj pracovníkov iných ideologických ustanovizní. Každý, kto chcel participovať na tvorivej filozofickej práci, mohol sa konečne na nej zúčastniť. Vedeckovýskumná činnosť FÚ SAV sa v dôsledku toho neobmedzovala v žiadnom smere iba na interných pracovníkov tejto inštitúcie. Iniciatívne sa na nej zúčastňovali a ovplyvňovali ju mnohí externí spolupracovníci, najmä z radov univerzitných učiteľov a prednášateľov filozofie. Aj ich zásluhou mohol FÚ SAV realizovať bohatú edičnú činnosť vo svojej Filozofickej bibliotéke a zabezpečiť plynulosť vo vydávaní filozofického časopisu a jeho celoslovenský charakter.

Na druhej strane sa mnohí pracovníci FÚ SAV zúčastňovali na pedagogickej a inej výchovnej, najmä školskej činnosti pre potreby iných pracovísk. Za 20 rokov vyškolil FÚ SAV desiatky kandidátov filozofických vied. Zvlášť treba vyzdvihnúť, že na jeho pôde vznikla osobitná katedra pre výchovu interných aspirantov všetkých akademických ústavov v marxisticko-leninskej

filozofii. Rovnako sa pracovníci FÚ SAV iniciatívne zúčastňovali prednášateľsky a publicisticky na práci iných ideologických inštitúcií, najmä Socialistickej akadémie, Vydavateľstva politickej literatúry, EPOCHY atď.

4. K trvalým pozitívam, ktoré prinieslo založenie FÚ SAV, patria aj zmeny vo formách práce v oblasti filozofie. Bývalý individualizmus, neplánovitosť, anarchizmus v obsahu i pracovnom štýle začal sa nahrádzať kolektívnymi podujatiami a cieľavedomou plánovitosťou. Princíp kolektívnosti a komplexnosti, potreba výmeny náhľadov medzi spolupracovníkmi, systematické rozvíjanie diskusií, kolokvií, sympózií atď., to všetko preniklo postupne aj do pracovných postupov v oblasti filozofie. Tomuto štýlu súdružskej spolupráce a vzájomnej kritiky vďačíme nielen za úspešné zvládnutie viacerých kolektívnych prác, ale aj za výchovu mladých filozofov k modernejšiemu spôsobu práce. Za pár rokov vychovali sa mnohí naši pracovníci pre spôsobilú účasť na medzinárodných stretnutiach filozofov, získali schopnosť prednášať a obhajovať stanoviská marxistickej filozofie v otvorených stretnutiach s inými filozofickými názormi a postojmi.

5. Napokon existencia FÚ SAV sa stala významnou platformou integrácie slovenskej filozofie do mnohých iných príbuzných filozofických ustanovizní v socialistických krajinách. Počiatočná dvojstranná dohoda o spolupráci a výmena pracovníkov, ktorú uzavreli Filozofický ústav SAV a ZSSR, postupne sa rozrástla na dvojstranné dohody so všetkými akadémiami vied našich socialistických priateľov. V rámci týchto dohôd zúčastňuje sa náš ústav aktívne na mnohých pracovných sympóziách, poradách, ba i spoločných publikáciách (napr. FÚ AV ZSSR, FÚ PAV a i.). V súčasnosti sa pracovné styky i forma individuálnych študijných výmenných pobytov so všetkými filozofickými ústavmi socialistických krajín neobyčajne zintenzívňujú.

Všetky spomenuté skutočnosti zmieňujú sa, pravda, viac o organizačno-štruktúrnych podmienkach, ktoré vznikli pre filozofiu na Slovensku založením Filozofického ústavu SAV. Naša dvadsaťročná retrospektíva mala by sa však aspoň v krátkosti dotknúť aj výsledkov práce, ktoré sa na tomto pracovisku zrodili, ktoré ho reprezentujú, hovoria zaň, a súčasne odhaľujú aj jeho niektoré slabiny.

Dvadsať rokov je mnoho i málo v živote inštitúcie, ktorá začala pracovať bez dlhšej a významnejšej filozofickej tradície, v časoch politicky a spoločensky prevratných, v období veľkých teoretických iniciatív, keď nenásytná túžba po rýchlom vyrovnaní sa s problémami a po saturovaní spoločenských úloh viedla aj k veľkým podujatiam i k menším zjednodušeniam, k trvalým pozitívam i mnohým chybám a omylom. Nemáme ešte dostatočný časový odstup od celej tejto etapy, v ktorej sme väčšinou sami aktívnymi subjektmi: nie sme si preto ešte dosť objektívne predmetom histórie. Jednako môžeme isté veci, pri tomto jubileu radšej tie pozitívne, konštatovať so zadosťučinením. Nazdávame sa, že marxistická filozofia, teória a metóda hlboko vrástla na Slovensku aj pričinením nášho Filozofického ústavu SAV nielen do filozofickej práce, ale aj do povedomia našich ľudí. Keď sa ústav zo svojich pôvodných troch pra-

covníkov rozmnožil na počet takmer desaťnásobný, rozšírila sa aj jeho vedecko-výskumná činnosť postupne na všetky hlavné oblasti filozofie. Začali vychádzať naše publikácie, zborníky, články, štúdie a najmä náš filozofický časopis (za 20 rokov pod rôznymi názvami), a to všetko s ambíciou pričiniť sa o formovanie marxistického svetonázoru našej spoločnosti a propagovanie jemu zodpovedajúcich životných postojov a hodnôt.

Prvá vedecko-výskumná oblasť, ktorej FÚ SAV venoval pozornosť, boli dejiny filozofie, najmä výskum slovenskej národnej filozofie. Táto úloha vyplynula priamo zákonite z vlastivednej povinnosti, ktorú si kládli spoločenskovedné ústavy. Jej cieľ bol kriticky preskúmať a marxisticky zhodnotiť myšlienkové dedičstvo našej minulosti, ukázať spätosť našej socialistickej prítomnosti s najpokrovejšími tradíciami, odhaliť pohybový zákon našich myšlienkových dejín, boj materializmu a idealizmu, či zápas progresívnych a retardačných síl. Neodškriepiteľné sú pozitívne výsledky na tomto úseku, aj keď zostávajú ešte problémy, s ktorými sa treba postupne vyrovnávať. Neoddeliteľnou súčasťou tejto práce sa stalo riešenie metodologických otázok, vyrovnávanie sa s nediferencovaným, nedialektickým a dogmatickým prístupom k vnútorne rozporným historicko-filozofickým javom. V tejto práci došli sme v pomerne krátkom čase k stanoviskám, ktorých správnosť potvrdzujú aj dnešné sovietske metodologické postoje a medzinárodné sympóziá socialistických krajín v oblasti dejín filozofie (Varšava 1969, Varna 1971). Konkrétne výsledky historicko-filozofického bádania sú uložené v kolektívnych publikáciách (*Kapitoly z dejín slovenskej filozofie, Prehľad dejín slovenskej filozofie, Antológia z dejín českej a slovenskej filozofie* — všetky odmenené cenou SAV) a v mnohých monografických prácach (*Ján Bayer, slovenský baconista, Filozofia slovenského osvietenstva, Slovenské obrodenecké myslenie*), v prácach kritizujúcich filozofiu a ideológiu, v prácach z obdobia bojov o marxistickú orientáciu našej filozofie i v mnohých časopiseckých štúdiách a článkoch.

K tejto problematike sa úzko viaže aj rozpracovanie vybraných otázok dejín svetovej filozofie a najmä kritika súčasných nemarxistických filozofických smerov. Aj tu sa vykonala priekopnícka a záslužná práca tak vo forme monografických prác, ako aj vo forme zborníkov a kritických štúdií. Mnohí naši pracovníci sa zúčastnili aj na príprave jednotlivých zväzkov *Antológie z diel svetových filozofov*, ktorej význam pre rozvoj našej filozofie sa ešte zatiaľ dostatočne nedocenil.

Členenie Filozofického ústavu na oddelenia (dialektický materializmus, historický materializmus a dejiny filozofie) podmieňovalo aj sústredenie pracovníkov okolo najaktuálnejších tém týchto odborov. V oddelení dialektického materializmu sa riešili otázky teórie poznania, filozofických kategórií a marxistickej metodológie. Vznikli tu kolektívne práce i viaceré monografie. Pozornosť sa venovala aj teoreticko-metodologickým otázkam špeciálnych vied. V oblasti základných filozofických kategórií, logiky a ontológie rozvíjali výskum viacerí spolupracovníci FÚ SAV, ktorých práce vyšli napospol v edičnom pláne tohto ústavu a znamenali významný stimul pre rozvoj tohto pracoviska (*Predheglóvska*

logika, Metóda vedy, Kapitoly z teórie vedy, Základy filozofie) atď. Celý rad veľmi významných štúdií z tejto problematiky vychádza súčasne v našom filozofickom časopise.

V oblasti historického materializmu boli predmetom výskumu zákonitosti a štruktúra socialistickej spoločnosti, problémy marxistickej etiky a teórie hodnôt, socialistickeho humanizmu a otázok človeka. Záujem sa ustavične zvyšuje najmä v súvislosti s problémami nastupujúcej vedeckotechnickej revolúcie a jej špecifických črt v socialistickej spoločnosti. Od pomerne širokých otázok historického materializmu pristupuje sa čoraz konkrétnejšie k užšie vymedzeným úlohám. Vyjadrujú to aj práve pripravované kolektívne práce Filozofického ústavu, ktoré možno v istom zmysle považovať za príspevok nášho dvadsaťročného ústavu k súčasným aktuálnym spoločenským potrebám: *Filozofia v boji o formovanie socialistickeho vedomia ľudí a Úlohy marxistickej filozofie v procese vedeckotechnickej revolúcie*. Po krízových rokoch, ktoré sa dotkli negatívne aj práce FÚ SAV a ktorých analýza sa už do značnej miery urobila vo viacerých dokumentoch, vstupuje konsolidovaný FÚ SAV s jasnými perspektívami do svojej ďalšej práce.